

*Оксана Прокулевич, викладач кафедри
музикознавства та вокально-хорових
дисциплін Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини*

ОСОБИСТІТЬ ДИРИГЕНТА-ХОРМЕЙСТЕРА (СУТНІСНІ ОЗНАКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ)

Статтю присвячено комплексному дослідженню особливостей сучасної особистості диригента-хормейстера, як успішного керівника творчим колективом. Подано порівняльну характеристику видатних диригентів початку ХХ століття. Розглянуто поняття лідера та особливості його формування в умовах різних історичних епох. Окреслено фахові характеристики професійного мислення диригента-хормейстера, що пов'язані зі специфікою його професійної діяльності.

Ключові слова: особистість диригента, сучасний хормейстер, керівник колективу, лідер.

*Оксана Прокулевич, преподаватель
кафедры музыковедения и вокально-
хоровых дисциплин Уманского
государственного педагогического
университета имени Павла Тычины*

ЛИЧНОСТЬ ДИРИЖЕРА-ХОРМЕЙСТЕРА (СУЩНОСТНЫЕ ПРИЗНАКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ)

Статья посвящена комплексному исследованию особенностей современной личности дирижера-хормейстера, как успешного руководителя

творческим коллективом. Дана сравнительная характеристика выдающихся дирижеров начала XX века. Рассмотрено понятие лидера и особенности его формирования в условиях различных исторических эпох. Определены профессиональные характеристики профессионального мышления дирижера-хормейстера, связанные со спецификой его профессиональной деятельности.

Ключевые слова: личность дирижера, современный хормейстер, руководитель коллектива, лидер.

Oksana Prokulevych, *teacher of department of musicology and vocal and choral disciplines in Uman State Pedagogical University named Paul Tyczyn*

THE CONDUCTOR-CHOIRMASTER PERSONALITY (ESSENTIAL SIGNS OF PROFESSIONAL CHARACTERISTICS)

The article is devoted to complex research of the individual characteristics of contemporary choirmaster, as a successful head of the creative collective. The comparative description of the outstanding conductors of the beginning of the 20th century, the epoch of the highest rise of conducting art, which had a completely different approach to the conducting process, taking into account their personal qualities, features of management, as well as behavior during concerts. The concept of the leader, the head of the choir collective and the peculiar properties of his formation in different epochs are presented. The professional characteristics of the professional thinking of the choirmaster, his particular qualities, which are connected with the specifics of his professional activity, and positively influence the design of the musical form of the performed works, revealing the climaxes and ideological and artistic content are outlined.

Key words: personality, modern choirmaster, a head of the collective, leader.

Постановка проблеми. Колектив без диригента може підтримувати точний ансамбль, баланс звучання, відтінки, фразування, прекрасно можуть прозвучати окремі сольні епізоди. Проте, істинне виконавське дихання, невимушеність та неповторність виконання недосяжні без участі єдиного керівника, здатного вдихнути життя у виконання, зробити його творчо безпосереднім [4].

Яким повинен бути сучасний успішний диригент? Якими особистісними якостями мусить бути наділений? Ці питання є актуальними й сьогодні, а значущість їх розкриття визначає мету даної статті – теоретично обґрунтувати особливості особистості диригента-хормейстера на сучасному етапі, визначити фактори впливу на його формування.

Аналіз останніх досліджень. З часу виокремлення професії хорового диригента здійснено певні дослідження стосовно специфіки його професійного мислення та особистісних якостей. До подібних праць слід віднести дослідження таких майстрів: Ш. Мюнш, В. Фуртвенглер, К. Пігров, В. Чистяков та ін.

Диригент – втілювач власних ідеальних уявлень. Диригент – це не просто професія, це покликання! До такого висновку підводить кожен дослідник в галузі виконавської майстерності.

Диригент повинен випромінювати іскри, електричний струм. Вони перетворюють концертне виконання в дещо бездоганне та незабутнє [5, 449].

Процес становлення диригента-хормейстера вимагає наполегливої, самовідданої праці, самовиховання особистості, розширення світогляду, вміння працювати самостійно, не покладаючи рук відпрацьовувати диригентські жести та виразну міміку [7].

Диригування концертом потребує великих витрат нервової енергії. Кожен музикант-виконавець повинен бути здатним до цілковитої самовіддачі [9, 408].

Всі використані елементи виконавської виразності повинні реалізовуватися в рамках того чи іншого стилю, адже кожен твір представляє

собою елемент, або частину цілої інтонаційно-стильової системи в художньому житті тієї чи іншої епохи [11].

Диригент А. М. Пановський підкреслював, що в творчій діяльності керівника колективом мають проявлятися гранична емоційна щирість та глибокий інтелект, свобода та дисципліна, безпосередність та самовладання, яскравий талант та розумна праця.

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості особистості диригента-хормейстера на сучасному етапі, визначити фактори впливу на його формування.

Виклад основного матеріалу. Дуже важливим для диригента є високий рівень диригентського мислення, який позитивно впливає на конструювання музичної форми виконуваних творів, виявлення кульмінацій та ідейно-художнього змісту. Емоційна сфера диригента дозволяє йому під час виконання яскраво та переконливо розкрити своєрідність фактурних засобів, багату палітру нюансів, виразність тембрових фарб багатьох хорових партитур. Вольові особистісні якості сприяють сумісній творчій роботі диригента з колективом, уміло керувати темпо-ритмом та його модифікаціями [10].

Необхідно зазначити, що диригент-хормейстер – висококваліфікований співак-ансамбліст, наділений індивідуальною художньою основою, який має бездоганне внутрішнє чуття, цілком вивіреним план кожної репетиції, так як суттєво лімітований часом, що і разюче відрізняє його від виконавця-соліста, бездоганно відчуває музичний твір та готовий втілити власний виконавський задум з хоровим колективом.

Для вираження головної музичної ідеї та створення завершеного музичного образу диригент застосовує уяву, фантазію, мислення – увесь творчий арсенал художника-виконавця, його професійне мислення еволюціонує з кожною історичною епохою в якій він формується і здійснює свою творчу діяльність.

Професійне мислення має своєрідні фахові характеристики, пов'язані зі специфікою професійної діяльності. В професійній діяльності диригента-

хормейстера до таких слід віднести: обдарованість актора, талант, складовими якого є: розвинутий музичний слух, вольове, гнучке та стійке відчуття ритму, динаміки загального балансу, музична пам'ять, психомоторні здібності, швидка реакція, витримка, зосереджена та розподілена увага, багата уява, інтонаційна надчутливість, бездоганне відчуття музичної форми та ансамблю, природна пластичність рук та рухливість м'язів обличчя, а також необхідно вміти чітко окреслити завдання та доступно пояснити варіанти його вирішення, мати широкий загальноестетичний світогляд, на високому професійному рівні володіти технікою та вміти переконливо інтерпретувати музичний твір. Розвиток такого професійного мислення свідчить про підвищення рівня професійної компетентності фахівця.

На становлення та розвиток особистості диригента-хормейстера значний вплив здійснює суспільство. Які умови кожне історично конкретне суспільство представляє для становлення та розвитку особистості і в якій мірі діяльність особистості відображається на суспільстві, як пов'язані інтереси суспільства та особистості? Ці соціально-філософські проблеми яскраво відображаються на становленні диригентів-виконавців у різні історичні періоди. Важливо, щоб зростали можливості для гармонічного поєднання суспільних та особистих інтересів, коли з одного боку суспільство, все робить в ім'я особистості і для її блага, а з іншого – члени суспільства свідомо служать суспільним інтересам, підвищуючи для цього свій професійний та загальнокультурний рівень, соціальну відповідальність, організованість та дисципліну, тобто розвиваючи себе як соціально багату особистість [8].

Згадаємо деяких відомих диригентів кінця XIX першої половини XX століття, які мали цілком різний підхід до процесу диригування. Австрійський композитор, диригент – Густав Малер – здійснював свою творчу діяльність в 2-й половині XIX, на початку XX століття, коли вже склалася тенденція, що диригент повинен яскраво проявити свою індивідуальність під час виступу. У випадку Ріхарда Штрауса – німецького композитора, головного диригента Віденської опери 1-ї половини XX століття – особистісний аспект було складно

побачити, але легко почути. Спостерігаємо класичний парадокс диригування: мінімальне зусилля, що призводить до максимального результату.

Артур Нікіш – німецький та угорський диригент, вважається засновником сучасного диригування, його диригентська техніка – класична, відрізняється дисциплінованістю та елегантністю. Його погляд немов здійснює гіпнотичний вплив, половина роботи здійснюється очима, постановка рук – на рівні очей. Небагато можна побачити в сенсі простору, розміру, театральності, але в цьому і є сам театр.

Кожен середньостатистичний диригент знає, як має звучати партитура, але наповнити її тим, що притаманно Бетховену, Моцарту або Брамсу потребує значного рівня уяви та проникнення в задум композитора, глибоких знань жанрово-стильових особливостей тієї чи іншої епохи.

Фелікс Вейнгартнер – австрійський диригент, композитор та піаніст – пропагував точне та поважне ставлення до партитури. Виглядав дуже аристократично, характеризувався витонченими рухами практично не використовував руки, диригував зап'ястком. Точний ритм, яскрава трактовка музики.

Бруно Вальтер – німецько-австрійський композитор, піаніст та один із найвизначніших диригентів ХХ століття, вдосконалював свої диригентські навички працюючи пліч-о-пліч з Густавом Малером та Феліксом Вейнгартнером – вказав на важливу особливість диригентської професії – музиканти (виконавці-солісти) можуть все своє дитинство присвятити розвитку техніки, але диригент не може собі такого дозволити. Його інструмент – це «багатоголовий дракон». Він отримує свій інструмент в той час, коли розпочинає концертну діяльність, тому отримує певний досвід в результаті багатьох років практики. Для Бруно Вальтера музика була – священною, композитори – богами, а виконання музики – питанням життя та смерті.

Отто Клемперер про Вальтера говорив, що він надто елегантний, спокійний та романтичний. Клемперер – німецький диригент та композитор – не вважав пояснення іншим методичним, з колективом не розмовляв, дивом

отримував бажане, просто впевнено стоячи перед колективом. Він особливо слідував за балансом та фразуванням, а якістю звучання не переймався, особливих темпів не мав. За об'єктивною думкою він був зразковим інтерпретатором форми, а особливо – німецької класики.

Фуртвенглер та Клемперер не мали за ціль чіткість гри. Вільгельм Фуртвенглер – німецький композитор та диригент вимагав масу, важкість. Він не був машиною, а в своїй гнучкості був надзвичайно точним. Точність в гнучких, рухливих, живих субстанціях – важливіша ніж у твердих, вимагає великої майстерності. Коли він стояв перед колективом, було зрозуміло, що він і є сама музика. Сама присутність диригента має впливати на звучання музики.

Фуртвенглера критикували за неточність, але такі неточності відповідали задуму композитора. Наприклад, у видатного італійського оперно-симфонічного диригента Артуро Тосканіні, під час виконання 9 симфонії Бетховена, чутно чіткі 16-ті ноти, а у Фуртвенглера не чутно тривалості, чуємо початок перед початком, тобто саме те, що й задумав Бетховен. Тосканіні – слідував за партитурою, а Фуртвенглер – іноді додавав темпи, «*rubato*», що відповідали творчому задуму композитора.

Стефан Турчак – видатний український диригент, був дуже красивий: пластичні руки, точні експресивні рухи, романтичні сяючі очі, повна заглибленість у музику, що ніби лилася з-під його рук [2, 2].

Диригент-хормейстер, як і будь який інший педагог повинен безупинно розвиватися, адже його головним завданням є – лідерство, вміння переконати колектив та «повести за собою» в творчому процесі, чи то питання інтерпретації, чи постановки, нюансування чи агогіки і т. д.

Творча особистість диригента-хормейстера, його мислення та процес вибору певних засобів музичної виразності, значною мірою опирається на потреби сучасного суспільства в культурному та духовному відношенні.

Перед диригентом-виконавцем кожного історичного періоду стоїть завдання зрозуміти закономірність використання тих чи інших засобів музичної виразності в тому чи іншому епізоді чи цілому творі.

Диригування – це особливий спосіб керування, тому роль особистості диригента надзвичайно висока та відповідальна. Хормейстер повинен володіти здібностями переконувати, здійснювати вплив.

Прийнято виділяти три типи диригента-хормейстера по типу їх керування колективом:

- авторитарний тип, коли керівник наказує та не дає можливості для обговорення;
- байдужий тип, коли диригент дозволяє колективу робити все що завгодно, таким чином створюючи анархію;
- демократичний тип, відрізняється тим, що керівник радиться зі своїми підлеглими [3].

Комунікація та довіра – важливі компоненти у створенні сприятливих умов для творчої діяльності в колективі. Взаємодія, обмін інформацією та інноваціями. Важливо створити такі умови, в яких кожен учасник сприйматиме загальний кінцевий результат, як власну ціль, що призведе до відповідальності та відданості роботі. Як і в будь якій діяльності важливо забезпечити такі складові: інтерес, любов та сенс.

Керівник колективом повинен поєднувати у собі педагогічні здібності, до яких слід віднести:

- гностичні вміння, які виражаються у вмінні передавати знання іншим особам та забезпечити їх засвоєння. Також, до гностичних вмінь слід віднести *експресивні здібності* – «вміння ясно і чітко виражати власні думки та почуття за допомогою мовлення, а також міміки та пантоміміки. Живе, образне, інтонаційно яскраве та виразне мовлення, емоційне, насичене, з чіткою дикцією, помірними жестами та рухами» та *сугестивні здібності* – це здатність емоційно-вольового впливу на колектив, що залежить від комплексу особистісних якостей керівника, а саме, його вольових якостей (рішучості, витримки, наполегливості, вимогливості і т.д.), а також від почуття відповідальності за свій колектив. Це вміння переконувати, «вести за собою».

- вміння психолого-методичного планування передбачає визначення структури роботи на певний період, психологічна гнучкість у виборі методів роботи з окремими артистами та всією групою.

- діагностичні та дослідницькі вміння – визначення загальних здібностей, працездатності та прогнозування результатів, а також спостереження експеримент та висновки [1, 287-288].

- організаторські здібності, які полягають у вмінні поєднувати різні види роботи одночасно та високий професіоналізм [6, 418-419].

Кожен керівник знаходить власний тип керування, який формується під впливом його темпераменту, характеру та дослухаючись до власної інтуїції, яка підказує, якого саме лідера вимагає певна епоха, сучасна свідомість тих артистів, які складають колектив, їх вік, виховання, підготовка та відношення до загальної справи.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене приходимо до висновку, що диригент в першу чергу повинен бути лідером, тобто особистістю, яка здатна безупинно розвиватися. Важливу роль у становленні лідера відіграє генетика, близьке оточення. Впродовж життя особистість трансформують значущі та важливі події, а випробування – загартовують. Критично важливими є освіта та набуття необхідних навичок та кваліфікації. Лідер повинен бути сміливим, рішучим, досвідченим та вміти керувати власними емоціями, а також добре відчувати емоції інших, що так важливо для творчої діяльності. Тому, лідерство, креативний підхід, почуття гумору, емпатія, мудрість – необхідні структурні одиниці успішного керівника творчим колективом.

На нашу думку, подальшого дослідження потребує особистісний аспект диригента-хормейстера в процесі інтерпретації, підготовки концертної програми та її виконання на сцені, а також, особливості теоретичної бази та проблема творчого тезаурусу сучасного диригента.

Список використаної літератури

1. Басова Н. В., Педагогика и практическая психология / Н. В. Басова. — Ростов на Дону: Феникс, 2000. — 416 с.
2. Білаш О. І., Доторкнутися душі / О. І. Білаш // Літературна Україна. — 1986. — 13 лютого. — С. 2
3. Готсдинер А. А., Музыкальная психология. М., 1993. — 190 с.
4. Мусин И., Язык дирижерского жеста / И. Мусин. — М.: Музыка, 2006. — 232 с. ISBN 5-7140-1193-7
5. Мюнш Ш., Я дирижер / Ш. Мюнш // Дирижерское исполнительство. Практика. История. Эстетика : сб. статей / [ред.-сост. Л. Гинзбург] М.: Музыка, 1975. С.449
6. Никитин Д. В., Немного о структуре личности дирижера / Д. В. Никитин, Е. А. Никитина // Молодой ученый. — 2013. — №8. — С. 418-419
7. Прокулевич О. В., Основи хорового диригування : навчальний посібник / [уклад. Оксана Валеріївна Прокулевич] ; — Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. — 139 с.
8. Фролов И. Т., Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. — 4-е изд. — М.: Политиздат, 1981. — 445 с.
9. Фуртвенглер В., / О ремесле дирижера / В. Фуртвенглер // Дирижерское исполнительство. Практика. История. Эстетика : сб. статей / [ред.-сост. Л. Гинзбург] М.: Музыка, 1975. С. 408
10. Чистяков В. В., Психологические особенности личности будущих дирижеров оркестров: На материале муз.-пед. вузов / Чистяков Вячеслав Валерьевич — 19.00.07. — Москва, 1995 г.
11. Шатова И. А., Стилевые основы Одесской хоровой школы : монография / Ирина Александровна Шатова. — Одесса : Астропринт, 2013. 180 с. ISBN 978-966-190-731-6 : 13.00.